

ความเชื่อเกี่ยวกับผีและพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมพื้นบ้าน

: กรณีศึกษาพิธีส่งในบ้าน ของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดตราด

The faith about Ghost and Buddhism in folk ritual

: A Case Study from Song Nai Ban Ritual of the Chong in Trat Province

Wu Xiaoxiao

นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา

Ph.D. Student, Thai Studies Program

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Faculty of Humanities and Social Science, Burapha University

E-mail: wuxiaoxiao123abc@gmail.com/403704177@qq.com

วันที่รับบทความ (Received) : 8 พฤศจิกายน 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 4 พฤษภาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 4 พฤษภาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการดำรงอยู่ของพิธี"ส่งในบ้าน"ของกลุ่มชาติพันธุ์ของที่อาศัยอยู่ในจังหวัดตราดในภาคตะวันออกของประเทศไทย ซึ่งเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นสรวงผีจะได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะการผสมผสานของความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมนี้

ผลการศึกษา พบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาในลักษณะของการแทรกซึมรวมเข้าไปกับความเชื่อดั้งเดิมในพิธี"ส่งในบ้าน"ในปัจจุบันนี้ทั้งในระดับรูปธรรมคือส่วนที่จะมองเห็นได้ เช่นพื้นที่ที่เลือกเครื่องสักการะภาษาปรากฏในชื่อพิธีและผู้เข้าร่วมพิธี ส่วนในระดับนามธรรมคือ คติความเชื่อที่แฝงในพิธีและการให้คุณค่า

คำสำคัญ: พิธีส่งในบ้าน, ความเชื่อดั้งเดิม, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This paper aims to study the existence of the "Chong" which is ethnic group in the Song Nai Ban Ritual in Trat province of eastern thailand. The Song Nai Ban Ritual is a ritual of offering sacrifices to ghosts. The analysis identifies the characteristics of religious integration between indigenous belief and Buddhism.

The result revealed that the influence of Buddhism and traditional beliefs permeate have come into today's the Song Nai Ban Ritual from both concrete components, such as ritual space, ritual offerings, language in name of the ritual and participants in this ritual, abstract components, such as belief, ritual meaning. The results show that the influence of Buddhism and traditional beliefs permeate have come into today's the Song Nai Ban Ritual.

Keywords: the Song Nai Ban Ritual, Primitive belief, Buddhism

1. บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ของเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมในจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเทศไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ปัจจุบันนี้ จะพบได้บริเวณจังหวัดจันทบุรีตราด ระยอง ฉะเชิงเทราและประเทศกัมพูชา (โสวัตร ธิ์ ถกลาง, กนิษฐา แยมโพธิ์ใช้ และสุตารัตน์ รอดบุญส่ง, 2559) ชาวชองได้มีการติดต่อค้าขายกับสังคมภายนอกมากขึ้น หลังจากการได้รับผลกระทบจากลัทธิทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวชองเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ที่ซับซ้อนและยุ่งเหยิงทางเทคโนโลยี

ชุมชนชาวชองมีประเพณี พิธีกรรม คติความเชื่อของตนเอง ความศรัทธาในหลักธรรมซึ่งฝังแน่นอยู่ในจิตใจแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ พิธี"ส่งในบ้าน" เป็นพิธีกรรมสำคัญของชาวชอง เป็นการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีของหมู่บ้านในจังหวัดตราดและจังหวัดจันทบุรี ชาวชองในหมู่บ้านจะมีการนัดหมายกันในเดือน พฤษภาคมหรือเดือน ธันวาคม ได้ชี้ให้เห็นว่าชาวชองมีความเชื่อนับผี ได้แสดงให้เห็นความพยายามในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวชองตนเองไว้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมของ จะรวมทั้งการผลกระทบจากศาสนพุทธ

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล (2555) ได้วิจัยพิธี "ส่งในบ้าน" ของชาวชองและการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวชองผ่านพิธีส่งในบ้านของชาวชองในบ้านทุ่งไถ่ดัก อำเภอเมืองของจังหวัดตราด ผู้วิจัยได้ระบุว่า พิธี"ส่งในบ้าน"ในปัจจุบันนี้ได้รับผลกระทบจากพุทธศาสนา แต่ไม่ได้ศึกษาการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาพุทธของชาวชองในระดับรูปธรรมและระดับนามธรรมมา จึงได้อ่านายชองว่าที่จะวิจัยได้ พิมพ์ภัสและจินดาวงค์ (2555) ได้รับผลงานวิจัยว่าการดำรงอยู่ของพิธีบูชาเสาอินทขิลในปัจจุบัน มีลักษณะการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา โดยความเป็นพุทธศาสนาเป็นลักษณะที่โดดเด่นกว่า พุทธศาสนาที่เข้ามาผสมผสานในพิธีนั้นมีทั้งในระดับรูปธรรมและนามธรรม โสวัตรธิ์ถกลาง, กนิษฐา แยมโพธิ์ใช้และสุตารัตน์ รอดบุญส่ง (2555) ได้เสนอแนะว่าการสนับสนุนและส่งเสริมวัฒนธรรมของ ควรเป็นไปในรูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มชาติพันธุ์ของโดยวิเคราะห์ลักษณะการปรับตัวของชาวชองในจังหวัดจันทบุรีเป็นหลัก พรธินดา ชันธพิธ และนันทชญามหาจันทร์ (2558) ได้ศึกษาชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ นักวิจัยถือชาวไทใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มุ่งศึกษา และได้ระบุว่าเมื่อมีการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชาวไทใหญ่ในมิติที่สัมพันธ์กับปัจจัยด้านแผนนโยบายท่องเที่ยว สังคมและเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ ก็ปรับเปลี่ยนไปในลักษณะต่างๆด้วยเช่นกัน สุจิตต์ วงษ์เทศ (2558) ได้นำเสนอเกี่ยวกับศาสนาผี ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมในสุวรรณภูมิว่าศาสนา-การเมืองเป็นพลังผลักดันสังคมเคลื่อนไหวในยุคอดีต แต่ยุคปัจจุบันนี้ พลังผลักดันสังคมเคลื่อนไหว คือเศรษฐกิจ-การเมือง จินนา เผือกนางและสมภพ รัตนประชา (2559) ได้ศึกษาความเป็นมาของชาวชอง ความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับวัฒนธรรมของชาวชองจากแนวทางการปรับตัวในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวชองในจังหวัดจันทบุรีโดยไม่ได้พูดถึงพิธีกรรมและศาสนาของชาวชองนฤพนธ์ด้วงวิเศษ (2560) ได้เขียนบทความเรื่อง"แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย"ได้ระบุว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทยประกอบอำนาจเหนือธรรมชาติ ผี และวิญญาณ พระมหาสมชัยปริมุตโต, พระครูสิริสุตาภรณ์และพระมหาณัฐกิตติอนารโท (2562) ได้ศึกษาแนวคิดเรื่องบุญตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการส่งเสริมการทำบุญของชาวพุทธตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ช่วยผู้วิจัยของบทความนี้ได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำบุญของชาวพุทธได้มากขึ้น

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาใน 3 ประเด็น คือ 1) ศึกษาวิเคราะห์การดำรงอยู่ของพิธี "ส่งในบ้าน" ของชาวชองที่อาศัยอยู่ในจังหวัดตราด 2) ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการผสมผสานของความเชื่อดั้งเดิม

ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และพุทธที่ปรากฏในพิธี"ส่งในบ้าน"ทั้งในระดับรูปธรรมและในระดับนามธรรม 3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมความเชื่อของชาวชอง

2. การดำรงอยู่ของพิธี "ส่งในบ้าน" ของชาวชองในจังหวัดตราด

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล (2555) ได้ศึกษาว่าจากการสำรวจของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราดครั้งล่าสุดนั้น (2554) พบว่า มีชาวชองตั้งถิ่นฐานผสมกลมกลืนอยู่ในหมู่บ้านของจังหวัดตราดโดยอยู่กระจัดกระจายตามหมู่บ้านตำบลและอำเภอต่างๆ พิธีนี้พบว่ามีการทำเกือบทุกหมู่บ้านในจังหวัด

"พิธีเลี้ยงผี" ในพิธีส่งในบ้าน นับเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวชอง ผิบรรพบุรุษมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวชองเป็นอย่างยิ่งการเชิญ"ผีสัตว์ป่า"ในพิธีส่งในบ้าน เป็นการเชิญผีสัตว์ทั้งสี่และช้างซึ่งถือเป็นเจ้าแห่งป่าได้สะท้อนให้เห็นถึงมีความเชื่อนับถือสัตว์ การเชิญ "ผีป่าต่างๆ" โดยสรุปจากความเนื้อหาในบทความของอภิสิทธิ์ เกษมผลกุล (2555)

ภาพประกอบพิธีกรรมเชิญผีบรรพบุรุษของชาวชองตั้งแต่ขั้นตอนการเชิญผีจนถึงขั้นตอนที่ผีเข้าร่างทรงขบวนแห่และเชิญผีออกจากหมู่บ้าน (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, (2555), การสืบทอดอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ "ชอง"ผ่านพิธี "ส่งในบ้าน"ของชาวชอง บ้านทุ่งไผ่ดัก อ.เมือง จ.ตราด, วารสารไทยศึกษา ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม)

3. ศาสนาพุทธที่ปรากฏในพิธี "ส่งในบ้าน"

พระสุภรชัย สุรสโก, พระครูสุธีคัมภีรญาณ และจันทร์ศิริ พลอยงาม (2563) ได้กล่าวว่า สังคมไทยได้แบ่งกฎเกณฑ์ความเชื่อที่ต้องปฏิบัติไว้ 2 ประการ คือ กฎเกณฑ์ทางศาสนาและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มี “ผี” เป็นผู้กำกับกฎเกณฑ์พิธี “ส่งในบ้าน” ของชาวชองในจังหวัดตราดจะมีการจัดงาน 3 วัน ทั้งได้มีการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวชองและมีการผสมผสานศาสนาพุทธโดยวิเคราะห์บทความเกี่ยวกับพิธี “ส่งในบ้าน” (อภิรักษ์ เกษมผลกุล, 2555) ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เนื้อหาจากความเชื่อดั้งเดิมสู่การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาพุทธของชาวชองในระดับรูปธรรมและระดับนามธรรม ดังนี้

1. การผสมผสานศาสนาพุทธในระดับรูปธรรม

1) พื้นที่ที่เลือก

อภิรักษ์ เกษมผลกุล (2555) ได้ศึกษากิจกรรมที่ประกอบในพิธีพิธี “ส่งในบ้าน” จะสรุปว่าพิธีในวันแรกนั้นจะทำที่อยู๋ในป่า บนเนิน ห่างจากวัดประจำหมู่บ้านประมาณ 3-4 กิโลเมตร ห่างจากหมู่บ้านไปในทางทิศตะวันออก เนื่องจากบริเวณนี้ชาวบ้านเล่าว่า สถานที่แห่งนี้เคยเป็นวัดโบราณ วันต่อมาจะจัดกันที่วัดประจำหมู่บ้าน สำหรับวันที่สามจะทำพิธีกันที่ “เนินกระบก” ห่างจากหมู่บ้านออกไปในทางทิศตะวันตก เพราะสถานที่นี้ เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เคยเป็นวัดเก่าเช่นกัน

พระครูโสมิตปัญญกร (กล้า กตปุญโญ) และพระครูโสภาสนนทกิตต์ (2559) ได้กล่าวว่าวัดคือสถานที่อยู่ของพระภิกษุ สามเณร และเป็นศาสนสถานที่ช่วยขัดเกลาจิตใจ ประชาชนและ วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลและจัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม สวดมนต์ไหว้พระ และกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น ในปัจจุบันนี้ คนไทยได้ถือวัดเป็นศาสนสถาน

ดังนั้น การเลือกพื้นที่ที่เคยเป็นวัดในกิจกรรมของพิธี “ส่งในบ้าน” จะพบว่าในพิธีกรรมพื้นบ้านนี้ ได้มีการผสมผสานความเชื่อฝักันความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ

2) เครื่องสักการะที่บูชา

อภิรักษ์ เกษมผลกุล (2555) ได้ระบุว่า เครื่องสักการะที่บูชาในพิธี “ส่งในบ้าน” จะรวมอาหารคาวหวานสำหรับทำบุญ ข้าวสาร1ถ้วย เหล้าป่า1ขวด กิ่งไม้เล็กๆ ข้าวสาร พริกแห้ง หอมกระเทียมนอกจากมีอาหารที่นำมาเลี้ยงผี ยังมีอาหารสำหรับการทำบุญ

การทำบุญทางพระพุทธศาสนา ความดีต่างๆ เรียกว่าเป็นบุญเพราะเป็นเครื่องชำระฟอกล้างความชั่ว บุญที่เป็นส่วนผลคือความสุข (พระมหาสมชัย ปริมุตโต, พระครูสิริสุตาภรณ์ และ พระมหาณัฐ กิตติอนารโท, 2562)

ประเพณี “ส่งในบ้าน” ที่จัดขึ้นในจังหวัดตราดมุ่งจะช่วยชาวชองพื้นบ้านจะได้รับความเป็นสิริมงคลปราศจากภัยพิบัติทั้งปวงโดยเลี้ยงผีต่างและทำบุญ

3) ภาษาปรากฏในชื่อพิธี

ประเพณี “ส่งในบ้าน” ก็เรียกว่า “บุญส่ง” คำ “บุญ” ในชื่อพิธีกรรมนี้เป็นคำหนึ่งทางศาสนา พระมหาสมชัย ปริมุตโต, พระครูสิริสุตาภรณ์ และพระมหาณัฐ กิตติอนารโท (2562) ได้กล่าวว่า “บุญ” เป็นคำสื่อธรรมที่สำคัญคำหนึ่งในพระพุทธศาสนา ยิ่งเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามารุ่งเรืองในสังคมไทย คำว่า “บุญ” ก็ยิ่งมีความสำคัญโดดเด่นเป็นพิเศษ เป็นคำสามัญในสังคมไทย

จากชื่อพิธีกรรมนี้ ได้พบว่า ชาวชองที่เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมพิธี “ส่งในบ้าน” เป็นหลัก ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธมากขึ้นเรื่อยๆ

4) ผู้เข้าร่วมพิธี

สำหรับผู้เข้าร่วมในพิธี "ส่งในบ้าน" ปัจจุบันนี้ การนิมนต์พระภิกษุได้เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ให้เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมวันแรกและวันสุดท้ายด้วย (อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล, 2555) นี่จะเป็นหลักฐานส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานพุทธศาสนาในพิธี "ส่งในบ้าน" ที่จัดขึ้นในจังหวัดตราดของภาคตะวันออก

2. การผสมผสานศาสนาพุทธในระดับนามธรรม

1) คติความเชื่อที่แฝงในพิธี

คำศัพท์ที่ได้ใช้กับผีของชาวชองในบทความของอภิรักษ์ณ เกษมผลกุล (2555) นั้น ใช้คล้ายกับพระ เช่น ลักษณะนามของผี ใ้ว่า รูป การเชิญให้ผีทำกิจกรรมต่างๆ เรียกว่า นิมนต์ จะชี้ให้เห็นว่าคติความเชื่อที่แฝงในพิธี "ส่งในบ้าน" นี้คือ การสอดประสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับแนวคิดที่เกิดจากคำสอนของพุทธศาสนาในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพุทธศาสนา การผสมผสานแบบนี้จะปรากฏผ่านวิถีชีวิต การประกอบพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ในงานบุญ

2) การให้คุณค่า

พิธี "ส่งในบ้าน" เป็นประเพณีของชาวชองที่อาศัยอยู่ในจังหวัดตราด มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความกตัญญูตงเวที่แก่ภูตผีที่สถิตตามต้นไม้ ฝั่ทุ่ง ฝั่เนาที่ช่วยคุ้มครองรักษาให้ชาวบ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข การทำบุญทางพุทธศาสนาในพิธี "ส่งในบ้าน" เป็นการทำความดีทางกายวาจาและใจ เพื่อจะได้รับความสุขการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและศาสนา จะช่วยแสดงให้เห็นความแน่วโน้มที่ชาวชองมีระบบความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเอง กลุ่มชาติพันธุ์อื่นจะได้เรียนรู้จากกลุ่มชาติพันธุ์ของ

4. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับตัวของชาวชอง

นับตั้งแต่สมัยปฏิรูปการเมืองการปกครองในรัชกาลที่5เป็นต้นมา เป็นระยะของการสถาปนาพระพุทธศาสนา พระรณิดา ชันธพัทธ์ และนันท์ชญา มหาชันธ์ (2555) ทำให้เมืองตราดได้กลายเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนา ประเพณีตลอดจนความเชื่อทางผีของคนเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์ของในสังคมเมืองต่างก็ถูกลดบทบาทลง ทำให้ชาวชองทั้งนับถือความเชื่อผีและศาสนาพุทธ จึงจะได้มีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและศาสนาพุทธในพิธีกรรมพื้นบ้าน

5. บทสรุป

การดำรงอยู่ของพิธี "ส่งในบ้าน" ในปัจจุบันนี้ ได้แสดงให้เห็นลักษณะการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนาพุทธ ในระดับรูปธรรมรวมทางด้านพื้นที่ที่เลือก เครื่องสักการะที่บูชา ภาษาปรากฏในชื่อพิธีและผู้เข้าร่วม ส่วนในระดับนามธรรมรวมทางด้านความเชื่อที่แฝงในพิธี การให้คุณค่า เหล่านี้มักจะปรากฏในกิจกรรมของความเชื่อดั้งเดิมต่าง ๆ

อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล (2555) ได้อ้างอิงเอกสารเกี่ยวข้องและระบุว่า กลุ่มชาติพันธุ์ของ นอกจากอาศัยอยู่ในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาแล้ว ยังอาศัยอยู่ที่มณฑลกวาสีในประเทศจีนด้วย ดังนั้นจึงจะเป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- จิณนา เพ็ญนาง สมภพ รัตนประชา. (2559). การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในการใช้ประโยชน์และ
การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย: กรณีศึกษาชาติพันธุ์ของ. สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่า
ไม้และพันธุ์พืช.
- นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ. (2560). แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย.
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 47.
- พรณิดา ชันธพัทธ์, นันทชญา มหาจันทร์. (2555). การปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม
ความเชื่อและอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่.
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 41 มกราคม.
- พิมพ์ภัส จินดาวงศ์. (2555). การดำรงอยู่ของพิธีบูชาเล่าอินทขิล: การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธ
ศาสนาในพิธีกรรมปัจจุบัน. วารสารไทยศึกษา ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 กุมภาพันธ์-กรกฎาคม.
- พรณิดา ชันธพัทธ์, นันทชญา มหาจันทร์. (2558). การปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม
ความเชื่อและอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 41 มกราคม-เมษายน.
- พระครูโสภิต บุญญากร (กล้า กตบุญโญ) และพระครูโอภาสนนทกิตติ. (2559).
บทบาทของวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 3
กันยายน-ธันวาคม.
- พระมหาสมชัย ปริมุตโต, พระครูสิริสุตาภรณ์ และพระมหาณัฐ กิตติอนารโท. (2562).
แนวทางส่งเสริมการทำบุญของชาวพุทธ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ.
วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 7 ฉบับเพิ่มเติม.
- พระศุภราชัย สุรสโก, พระครูสุธีคัมภีรญาณ และจันทร์ศิริพลอยงาม. (2563).
กระบวนการทัศน์ใหม่ของความเชื่อในสังคมไทย: ฝั พราหมณ์พุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์.
วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 3.
- โสวัตร ธิณ กลาง กนิษฐา แยมโพธิ์ชะ และสุดารัตน์ รอดบุญส่ง. (2556). มิติทาง
วัฒนธรรมและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดจันทบุรี. วารสาร
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 39(1):37-55.
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2555). การสืบทอดอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ "ของ"ผ่านพิธี "ส่งในบ้าน"ของชาวของ
บ้านทุ่งไผ่ดัก อ.เมือง จ.ตราด. วารสารไทยศึกษา ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม.